

HET COMENIUS NETWERK 'ENTREPRENEURSHIP EDUCATION AND THE WORLD OF WORK'

Achtergrond en algemene benadering

AANLEIDING

Het Comenius Netwerk 'Entrepreneurship Education and the World of Work'

ACHTERGROND EN ALGEMENE BENADERING

„Innovatie en creativiteit (inclusief ondernemerschap) op alle onderwijs- en opleidingsniveaus bevorderen“ - dit is strategische doelstelling 4 binnen het „strategisch kader („ET 2020“).

Dit is de aanleiding en motivering voor het Comenius Netwerk 'Entrepreneurship Education and the World of Work' – EE&WOW, net als de missies van voorbeeldprojecten zoals 'new skills for new jobs' en "youth in action" en het Europese Framework voor Key competences (met name nr. 7).

Een van de meest uitdagende taken in Europa is om jongeren in staat te stellen, een succesvolle weg te bewandelen van basisonderwijs naar vervolgonderwijs, naar het behalen van een kwalificatie en verkrijgen van werk. Hieraan zijn zowel individuele als sociale, economische als menselijke dimensies te onderkennen. Entrepreneurship education, inclusief ontwikkeling van loopbaanvaardigheden, is een essentieel element in de empowerment van jonge mensen en een behoefte van zowel het onderwijs, van sociale partners en arbeidsbureaus als van de stakeholders en beleidsmakers gebied van onderwijs en arbeidsmarkt.

DOELSTELLINGEN

De hoofddoelstelling van het netwerk is het verbeteren van praktijk, de processen en het beleid in Europa, om er zeker van te zijn, dat jonge mensen de basisvaardigheden, ondernemersgeest en de individuele competenties verwerven die noodzakelijk zijn voor persoonlijke ontwikkeling in toekomstig beroep en leven. Deze benadering richt zich zowel op het onderwijs als aspecten van werkgelegenheid & arbeidsmarkt, de sociale cohesie, maatschappelijke participatie en democratie.

In Europa bestaan verschillende benaderingen van Entrepreneurship education. Het is een van de hoofddoelstellingen van EE&WOW om deze benaderingen met elkaar te vergelijken en vervolgens een gezamenlijke visie te vinden.

Er waren drie hoofdonderwerpen van het netwerk:

- Ondernemersgeest" & "Loopbaanvaardigheden" binnen Onderwijs in Ondernemerschap
- Beleid, strategieën en netwerken
- Cross check betreffende vaardigheden van studenten, leraren en ondernemers

VERWACHTINGEN VOOR VERDERE PERSPECTIEVEN

De uitkomsten en producten van het netwerk EE&WOW zijn praktische hulpmiddelen en instrumenten. De Dos & Don'ts voor ondernemersgeest en loopbaanvaardigheden en loopbaanontwikkeling en de Dos & Don'ts voor beleid, strategieën en netwerken, ondersteunen zowel de professionals in het onderwijs als stakeholders, beleidsmakers en bestuurders, bij het bepalen, ontwikkelen en verbeteren van Entrepreneurship education.

Daarnaast zijn er de aanbevelingen uit de Cross check. Hiermee is de beschikking gekomen over complete set van instrumenten voor een intensieve implementatie op lokaal, regionaal, nationaal en Europees niveau.

RESULTATEN

DE AANPAK VAN HET NETWERK

De doelstelling van het netwerk is om bewustzijn te creëren van 'Entrepreneurship Education and the World of Work' om jongeren in Europa te ondersteunen zodat zij zich kunnen handhaven in 'World of Work' door Entrepreneurship Education.

De werkzaamheden in het netwerk zijn uitgevoerd door drie werkgroepen:

1. Ondernemersgeest
2. Loopbaanvaardigheden en transitie naar world of work
3. Beleid, strategie en netwerken

Een startconferentie, drie werkgroepbijeenkomsten en drie jaarlijkse conferenties die waren gerelateerd aan de onderwerpen van de werkgroepen en een slotconferentie zijn gehouden.

Elke jaarlijkse conferentie was er op gericht om een discussie aan te gaan over de onderwerpen van de werkgroepen, er werd inspiratie opgedaan door een studyvisit georganiseerd door gastorganisatie om in dialoog te komen met verschillende doelgroepen, om interessante praktijkverhalen te verzamelen en een dag netwerkvergadering over de Dos & Dont's of om bv de Cross-check voor te bereiden en de laatste hand te leggen aan de uitkomsten van netwerk EE&WOW.

Overzicht:

- Startconferentie Wenen, Oostenrijk, oktober 2010
- Bijeenkomst Werkgroep 1 Ondernemersgeest, Vicenza, Italië, mei 2011
- Eerste jaarlijkse conferentie "ondernemersgeest in het school systeem", Sevilla, Spanje, oktober 2011
- Bijeenkomst Werkgroep 2 Loopbaanvaardigheden en transitie naar World of Work, Sofia, Bulgarije, december 2011
- Tweede jaarlijkse conferentie 'loopbaanvaardigheden en de transitie naar World of Work', Athene, Griekenland, april 2012
- Bijeenkomst werkgroep 3 Beleid, strategie en netwerken voor EE&WOW gecombineerd met een netwerk vergadering, Kopenhagen, Denemarken, oktober 2012
- Derde jaarlijkse conferentie netwerken, beleid en bestuur voor entrepreneurship education, Istanbul, Turkije, februari 2013
- Slotconferentie, Gothenborg, Zweden, mei 2013

INTERESSANTE VOORBEELDEN UIT DE PRAKTIJK

Tijdens de periode van de activiteiten van het netwerk zijn ongeveer 70 interessante praktijkgevallen verzameld.

Aan de praktijkvoorbeelden is algemene informatie (contactgegevens) toegevoegd, het verloop van de activiteit, de doelgroep(en), en de leeftijdscategorie van de leerlingen voor wie de activiteit bedoeld is. Aanvullende informatie over entrepreneurship education voor leerkrachten geeft hen de mogelijkheid om informatie te verkrijgen of een specifieke activiteit onderdeel is van een nationaal en/of regionaal curriculum of dat er mogelijkheden zijn voor leerkrachten in hun regio/land om te worden opgeleid in entrepreneurship education een onderdeel van hun lifelong learning process. Kennis van business management en entrepreneurship wordt ook beschouwd als een algemene kennis van de working principles van de economie. De praktijkvoorbeelden worden aangevuld met organisatorische informatie en maakt het gemakkelijk voor belangstellenden om met een snelle blik te kijken of het voorbeeld interessant is.

Interessante activiteiten kunnen eenvoudig door iedereen (zonder registratie) aan de website worden toegevoegd. Hierover is meer te vinden op www.ee-wow.net.

UITKOMSTEN VERWORVENHEDEN VAN DE CROSS CHECK UITGEVOERD DOOR HET NETWERK

Een van de belangrijkste verworvenheden in de eerste fase van de discussie in het netwerk was dat, in tegenstelling tot de mening van de meeste partners, er geen gemeenschappelijke visie bestaat over de inhoud, concept en competenties betreffende entrepreneurship education. Er was niet alleen sprake van een verschillende visies door de landen maar ook door de verschillende beroepen, beroepskrachten of onderzoekers, scholen en gemeenschappen, universiteiten

Daarom is er een vergelijking gemaakt van de achtergrond van onderwijs, economische en arbeidsmarktsystemen en daarna gezamenlijke beslissing werd gevonden in concept van competenties, beheerst door overal idee entrepreneurship education van de zevende key competentie van Lifelong Learning van de Europese unie.

Het resultaat is een concept van 25 sub domeinen van entrepreneurial competenties van 'leren hoe je moet leren', 'verantwoordelijkheid nemen' tot 'nieuwe ideeën creëren.

Komen tot nieuwe ideeën Het vermogen om tot nieuwe ideeën te komen
Ideeën omzetten in acties Het vermogen om nieuwe ideeën te realiseren
Een plan bedenken Het vermogen om te plannen door de belangrijkste taken te verdelen in kleine taken, gekoppeld aan tijd, om het te voltooien.
Kansen vaststellen en grijpen Het vermogen om situaties te overzien welke weer nieuwe zakelijke mogelijkheden bieden , ze herkennen en er voordeel uit te halen.
Organiseren van activiteiten Het vermogen om menselijk en niet menselijk kapitaal te regelen om de werk gerelateerde doelen te behalen.
Verantwoordelijkheid nemen voor een activiteit Het vermogen om de consequenties te dragen van de activiteiten.
Gaan voor een activiteit Het vermogen om te focussen op aandacht en energie met betrekking tot werkgerelateerde activiteiten.
Het verrichten van inspanningen om doelen te bereiken Het vermogen om hard en vasthoudend te werken om doelen te bereiken.
Werken in een groep Het vermogen om samen te werken met anderen / in teams
Zelfstandig werken Het vermogen om te werken zonder permanent toezicht
Leiding geven / nemen Het vermogen om mensen te instrueren en te motiveren
Delegeren Het vermogen om iemand taken te geven en de noodzakelijke informatie/bronnen te geven om de taken tot een goed einde te kunnen brengen.
Analyseren Het vermogen om in detail te onderzoeken om betekenis te ontdekken, belangrijke kenmerken e.d.
Communiceren Het vermogen om ideeën/meningen op een duidelijke manier te verwoorden.

Terugkoppelen
Het vermogen om een samenvatting te geven van een voorwaarde of situatie aan de betrokken personen.
Evaluëren
Het vermogen om de omvang te meten van het bereikte resultaat en de factoren opsporen die het resultaat belemmeren of bevorderen.
Vastleggen
Het vermogen om processen en activiteiten op een systematische en duidelijke manier vast te leggen
Onderhandelen
Het vermogen om je te vereenzelvigen en de posities van jouw counterpart, indien nodig concessies te doen en tot overeenstemming te komen
Presenteren
Het vermogen om in het openbaar ideeën te presenteren, concepten, hoofdpunten e.d.
Verkopen
Het vermogen om goederen en diensten te verkopen
Probleem oplossend handelen
Het vermogen een werkproces te doorlopen door een probleem te analyseren om een oplossing te bereiken
Netwerken
Het vermogen om sociale relaties met sleutelfiguren tot stand te brengen voor huidige en toekomstige activiteiten
Nemen van risico's
Het vermogen om systematisch om te gaan met onzekerheid
Digitale vaardigheid
Het vermogen om adequaat gebruik te maken van een uitgebreide range van digitale media (software en sociale netwerken)
Leren leren
Het vermogen om je eigen leerproces succesvol te managen om nieuwe vaardigheden, competenties of inhoud te verwerven, verwerken en op te slaan

Op basis hiervan is de cross check uitgevoerd: gericht op drie doelgroepen: studenten, leraren en ondernemers. Deze doelgroepen werden verzocht om een inschatting te maken van het belang van deze competenties en vaardigheden vanuit het gezichtspunt van de doelgroep jonge mensen om te slagen in hun professionele carrière.

Aanvullend was er een speciale vraag voor leraren: wat ben je jezelf in staat te leren? In welk competentie domein heb je ondersteuning nodig van buiten school?

Deze cross check ondersteunde de netwerkactiviteiten binnen de eigen regio's en landen en de mogelijkheid werd ook verspreid onder leveranciers van entrepreneurship education activiteiten en netwerken.

VOORBEELDEN VAN DE CROSS CHECK RESULTATEN

UITDAGING EN OPLOSSING

The results of this “Student-Teacher-Enterprise cross-check” offer both: challenge and option.

Uitdaging: een blik achter de systemen, structuren, inhoud, processen en doelstellingen betreffende entrepreneurship education in eigen land, in de regio's, eigen gebied van verantwoordelijkheid

Oplossing: de meest effectieve aanpak vinden om te dealen met entrepreneurship education om studenten te ondersteunen en leraren en ondernemers, om de beste prestatie te bereiken als individu of instelling.

Meer dan 2000 data sets uit de cross checks geven inzicht in verschillende perspectieven van entrepreneurship education in het algemeen en het belang van vaardigheden en talenten die onderdeel uitmaken van entrepreneurial competencies .

Resultaten van de cross checks verschillen van elkaar voor de doelgroepen (studenten, leraren en ondernemers) en tussen de landen. Details worden beschreven op de website :

<http://www.ee-wow.net>

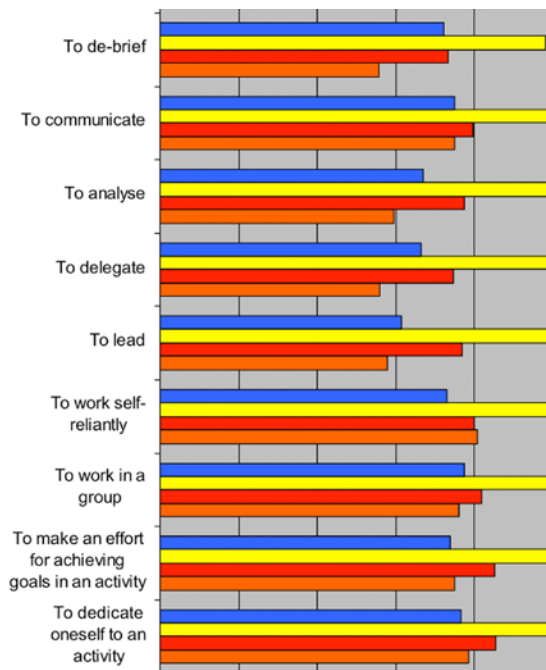
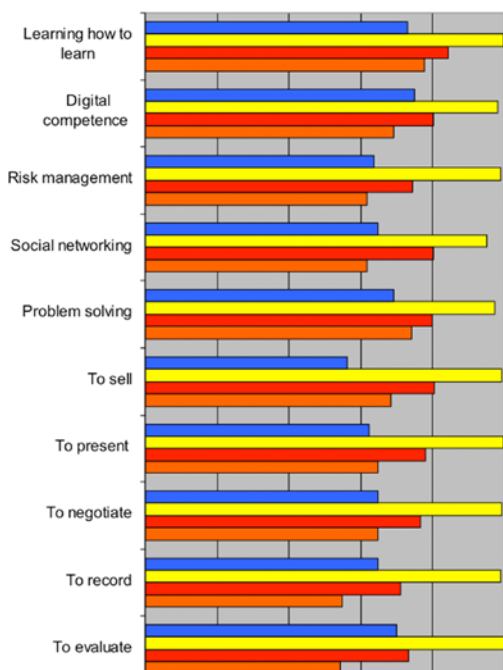
Enkele algemene resultaten van het Europese onderzoek:

- Hoge scores voor alle doelgroepen voor Leren leren, Zelfstandig werken, Probleem oplossend handelen
- Verschillen tussen studenten en ondernemers wat betreft Nemen van risico's, Netwerken, Presenteren
- Verschillen tussen leraren en studenten wat betreft Kansen vaststellen en grijpen, Evalueren, Verkopen

Maar er zijn ook verschillen tussen de relaties tussen studenten, leraren en ondernemers tussen de verschillende landen.

Vergelijking van profielen bijvoorbeeld tussen Oostenrijk, Spanje en Italië van vraag 1 Hoe belangrijk zijn deze 25 competenties en vaardigheden voor jonge mensen om te kunnen slagen in hun professionele carrière?

Antwoorden van ondernemers

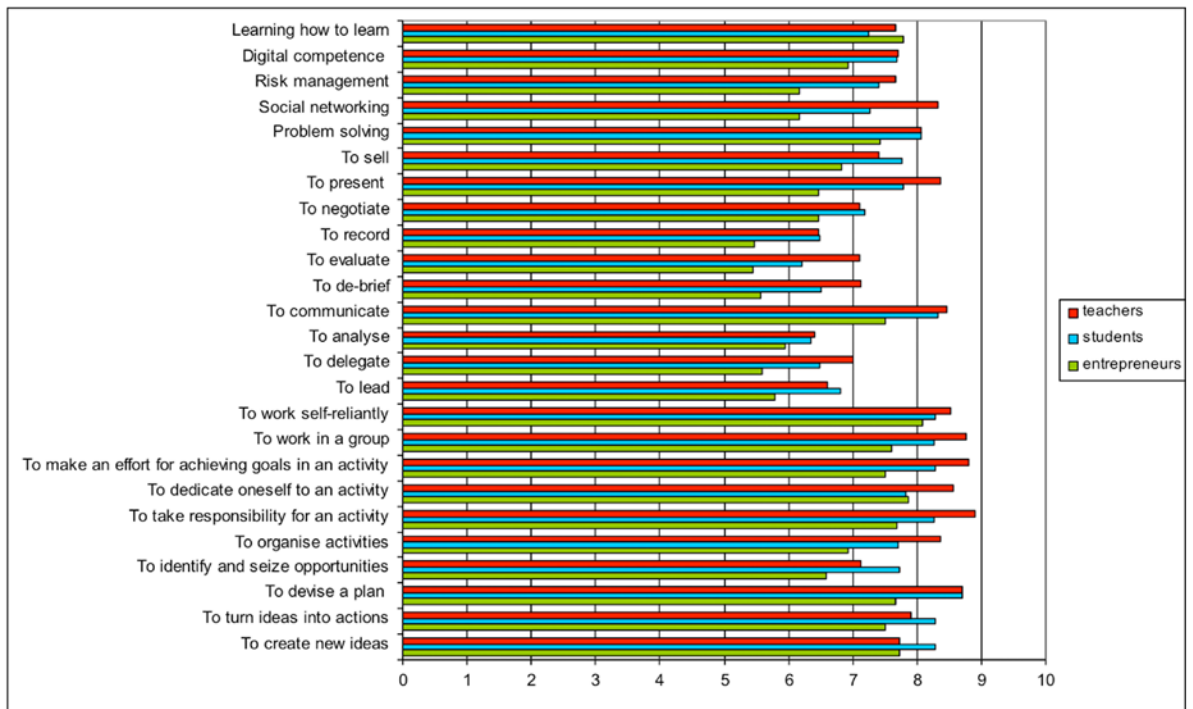

Enkele voorbeelden van land specifieke resultaten:

- In landen met een cultuur van leercontract (zoals Oostenrijk) is een lagere behoefte van ondernemers van het schoolsysteem voor entrepreneurial talenten en vaardigheden
- In deze landen worden deze vaardigheden getraind door de ondernemers in eigen verantwoordelijkheid, zij verwachten het niet op dezelfde manier als in andere landen
- In landen met minder werkgerelateerde leer principes in het onderwijs (zoals Italië, Spanje, Zweden, moeten leraren meer onderwijs betreffende de vereiste vaardigheden en talenten in schoolonderwijs ..
- Hoge score voor leraren: wat kan je van jezelf leren? Leren leren Spanje
- Beste score in de categorie in een groep werken: Oostenrijk
- Beste score voor leraren in alle categorieën wat kan je van jezelf leren?: Zweden

Er zijn ook aanwijzingen voor gebreken en achterstanden, in alle categorieën, in alle landen, deze aspecten kunnen de basis vormen voor strategische en operationele ontwikkelingen: om te vergelijken, analyseren, resultaten interpreteren van cross check in eigen land op verschillende terreinen en om processen te creëren en programma's te verbeteren om te innoveren en innovatieve activiteiten te implementeren voor entrepreneurship education op alle relevante niveau en op alle benodigde gebieden.

Voorbeeld van specifieke resultaten voor Oostenrijk:

DE DOS & DON'TS

Gebaseerd op drie jaar samenwerking van het Comenius netwerk entrepreneurship education and the World of Work is een set descriptors ontwikkeld met betrekking tot relevante items voor de dos & don'ts voor effectieve entrepreneurship education

Deze dos & don'ts beslaan drie thematische gebieden ondernemersgeest, loopbaanvaardigheden en transitie en beleid, strategieën en netwerken en zijn gepubliceerd in twee documenten, uitgewerkt door 3 werkgroepen van het Comenius netwerk EE&WOW die bestaat uit partners van de landen Oostenrijk, Bulgarije, Denemarken, Griekenland, Italië, Spanje, Zweden, Nederland, Turkije.

Het is een instrument voor het gebruik door zowel politici als beroepskrachten op het gebied van onderwijs, op alle niveaus van regionale en institutionele betrokkenheid, voor een snelle assessment van het eigen verantwoordelijkheidsgebied betreffende entrepreneurship education en career education met de focus op de behoefte en vragen van de World of Work.

Details voor technisch gebruik van instrumenten zoals beschreven in de document dos & don'ts . Het mogelijk gebruik van instrumenten verschilt gericht op nationaal, onderwijs, werkgelegenheid en arbeidsmarkt cultuur. Details van deze onderwerpen worden beschreven in het achtergrond rapport van EE&WOW: www.ee-wow.net

Essentiele aspecten zijn:

- Wat is de betekenis van entrepreneurship education in een nationale, onderwijs, economische context?
- Wat is de betekenis van entrepreneurship education van persoonlijke ontwikkeling tot het oprichten van bedrijven?
- Hoe zijn de nationale onderwijs economische en werkgelegenheid politiek en bestuurlijke bewustzijn van deze onderwerpen
- Wie is opgeleid en gekwalificeerd om te onderwijzen, te ontwikkelen en entrepreneurial competenties?
- Op welke manier ondersteunen nationale, regionale en lokale politiek de implementatie van entrepreneurship education?
- Zijn instellingen, stakeholders voorbereid en gekwalificeerd om effectieve entrepreneurship education te geven.?
- Bestaat een gemeenschappelijk bewustzijn mbt belang van entrepreneurship education?

De toepassing van de Dos & Don'ts kan verschillen agv achtergrond van de personen, instellingen en organisaties die het gebruiken.

- Is de gebruiker een meer politiek, strategisch verantwoordelijk persoon/organisatie of zit meer op praktijkniveau?
- Is de gebruiker verantwoordelijk voor onderwijs in het algemeen, voor speciale terreinen van onderwijs (bv voorschools, basisonderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs)
- Is de gebruiker gericht op specifiek entrepreneurship education?

Afhankelijk van achtergrond kan de gebruiker kiezen voor de meest relevante categorieën en vragen.

AANBEVELINGEN

ALGEMENE AANBEVELINGEN VOOR ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN EUROPA

- Entrepreneurship education EE is een sterk strategische en operationele prioriteit van de Europese agenda ET 2020, prioriteit 4 versterken creativiteit en innovatie, inclusief ondernemendheid, op alle niveaus van onderwijs en training. Key competentie nr 7 gevoel voor initiatief en ondernemendheid. Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen en andere strategische benaderingen moeten gepromoot worden en gecommuniceerd op alle relevante niveaus, lokaal, regionaal, nationaal, Europees en in alle verantwoordelijke politieke, bestuurlijke en institutionele gebieden
- Europese documenten en instrumenten zoals de Oslo agenda, de Budapest agenda, Entrepreneurship education een gids voor onderwijzers etc. zijn hoogwaardige instrumenten om Entrepreneurship Education in Europa te promoten en bevorderen en in Europese landen. Deze documenten en instrumenten moeten bekend zijn bij alle verantwoordelijke stakeholders op alle relevante terreinen van onderwijs betrokken bij Entrepreneurship Education.
- Een essentiële erkenning binnen het EE & WOW netwerk is dat de veronderstelling wat Entrepreneurship Education is, verschilt tussen Europese landen en tussen de verschillende stakeholders en actoren, zoals politici en bestuurders, onderzoekers en lectoren, sociale partners, beroepskrachten in EE enzovoort – er is een noodzaak en behoefte aan gezamenlijk beleid, praktijkgevallen en processen in EE om een gemeenschappelijke uitgangspunt met legitieme verschillen en variaties in verschillende gebieden van toepassing EE over kernfilosofie, doelstellingen, methoden en manieren om te ontwikkelen, toepassen activiteiten aan te bieden en uitvoeren en diensten voor EE.
- EE moet een kernelement zijn in alle relevante gebieden van formeel en niet-formeel onderwijs – voorschools, basisonderwijs, voortgezet onderwijs, hoger onderwijs, volwassen onderwijs, beroepsonderwijs..... binnen onderwerpen, gebaseerd op curriculum, cross curriculaire.. maar ook buiten het onderwijssysteem, in jongerenorganisaties, vrijetijdsverenigingen, sport, sociale activiteiten enz.
- Entrepreneurship education kan alleen effectief zijn in systemen en frameworks die entrepreneurial denken en handelen toestaan entrepreneurial spirit ondersteunen, die bijdragen aan personen die zelf in een ondernemersgeest leven. Dit is een verantwoordelijkheid voor politici en beleid, voor strategie en bestuur, op alle regionale niveaus zowel voor instellingen, scholen, cursussen, associaties, publieke arbeidsmarktdiensten en andere gebieden waar educatie, guidance en persoonlijke ontwikkeling plaats vinden.
- Entrepreneurship education is meer dan jonge mensen erop voor te bereiden om een bedrijf te starten of eigen baas te worden, EE gaat in basis om persoonlijke ontwikkeling, gecombineerd met relevante kennis en competenties, om innovatieve ideeën in de praktijk uit te voeren, op alle terreinen van individueel en sociaal leven en werken, dit moet een gezamenlijke benadering zijn in alle betrokken strategieën, beleid en processen voor EE.
- (h)erkenning en de resultaten van het netwerk EE&WOW dragen bij aan deze aanbevelingen, met name het actieve gebruik van de Dos en Don'ts is sterk van invloed op verbetering, innovatie en implementatie van verdere activiteiten en diensten in entrepreneurship education, zowel op lokaal en institutioneel niveau als op niveau van regio's, op nationaal en Europees niveau.

© “Entrepreneurship Education and the World of Work”, Comenius Network

Partners:

Styrian Association for Education and Economics, Oostenrijk (Co-ordinator)

Junior Achievement Bulgaria, Bulgarije

Lisbeth Højdal, Denemarken

ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ - Ellinogermaniki Agogi, Griekenland

Eurocultura, Italië

Gemeente 's-Hertogenbosch, Nederland

The Fundación Red Andalucía Emprende, Spanje

Escuela de Alta Dirección y Administración, Spanje

Göteborg Region Association of Local Authorities, Zweden

Istanbul Commerce University, Turkije

<http://www.ee-wow.net>

Editors: Peter Härtel / Michaela Marterer STVG, Oostenrijk

Graphic design en layout: SL Multimedia GmbH, Studio Lannach, Oostenrijk

Geprint in mei 2013

Lifelong
Learning
Programme

Met de ondersteuning van het Lifelong Learning Programme
van de Europese Unie.

510354-LLP-1-2010-1-AT-COMENIUS-CNW

Dit project is bekostigd met ondersteuning van de Europese Commissie. Deze publicatie weerspiegelt alleen de mening van de auteur en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor enig gebruik dat mogelijk wordt gemaakt van de informatie hierin.

“Het is onze visie om jongeren in Europa te ondersteunen in de ‘World of Work’ door middel van Onderwijs in Ondernemendheid en Ondernemerschap.”

De jongeren van Europa zijn de toekomst van Europa.

Ondersteuning van jongeren in hun overgang van onderwijs naar de ‘World of Work’ kent educatieve, economische, sociale en menselijke kanten. De strategische doelstelling 4 in ‘Onderwijs en Opleiding 2020’ in de Europese Unie is ‘Ondernemerschap’. Dit is ook één van de key competences uit het Europese referentiekader.

Het netwerk ‘Entrepreneurship Education and the World of Work’ (EE&WOW) combineert ondernemersgeest, loopbaanvaardigheden en een overgang. Uitkomsten van het netwerk zijn duidelijk gerichte aanbevelingen: ‘Dos & Don’ts’ voor ondernemerschap in onderwijs als referentiehulpmiddel.

Deze aanbevelingen zijn zowel gericht op beroepskrachten in scholen en (onderwijs)instellingen, als op belanghebbenden, beleidsmakers, lokale, regionale en nationale autoriteiten op Europees niveau.

Gebruik van dit hulpmiddel draagt bij aan verbetering van pedagogische prestaties om jongeren te ondersteunen in hun ondernemerscompetenties voor een succesvolle overgang van onderwijs naar de ‘World of Work’.

